

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2019 – Volume 28, Issue 5, pp. 7–12
<http://doi.org/10.18352/jsi.621>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences,
in cooperation with Utrecht University Library
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Schrooten, M., Withaekcx, S., Geldof, D., & Lavent, M.
(2015). **Transmigratie. Hulp verlenen in een wereld van
superdiversiteit**. Leuven: Acco. 2015, 264 pgs.,
ISBN 9789462922716, €25,65.

BOOKS

MAYKE KROMHOUT

Dr. Mayke Kromhout is zelfstandig onderzoeker in zorg en welzijn, curriculumontwikkelaar en docent-onderzoek voor hoger onderwijs.

E-mail: mayke@itsblue.nl

TRANSMIGRATIE. HULP VERLENEN IN EEN WERELD VAN SUPERDIVERSITEIT

Transmigratie omvat het hebben van intense internationale contacten, maar de meeste mensen met transnationale contacten zijn daarom nog geen transmigranten, stellen de schrijvers. Wat transmigratie anders maakt, is de doorwerking van meervoudige migratie op het sociaal-economische en mentale welbevinden van deze mensen. Het gaat over kwetsbaarheid, over uitbuiting door transnationale netwerken en lokale werkgevers. Dat is de conclusie die Mieke Schrooten, Margot Lavent, Sophie Withaekcx en Dirk Geldof formuleren in hun boek *Transmigratie: Hulp verlenen in een wereld van superdiversiteit*.

Het boek is inmiddels vier jaar op de markt. Het is uitgekomen in een periode waarin steeds nadrukkelijker het failliet van de integratie, de multiculturele samenleving en de nationale identiteit doorklinkt. Op beleidsniveau is er groeiende aandacht voor de vragen hoe om te gaan met nieuwkomers en hoe migratie beheersbaar te maken.

BOOKS

Transmigratie is het resultaat van een tweejarig verkennend onderzoek (2013–2015) onder Ghanese, Braziliaanse en Marokkaanse migranten die zich tussen 2008 en 2013, na de wereldwijde crisis in 2008, vestigden in Antwerpen en Brussel. In deze steden heeft inmiddels een derde van de inwoners een niet-Europese achtergrond. Het onderzoek maakt deel uit van de drie promotieonderzoeken van Schrooten, Withaecx en Lavent. Geldof analyseert de context voor het onderzoek. Het geheel geeft bruikbare kaders voor hulpverleners bij het omgaan met transmigranten.

De schrijvers buigen zich over de vraag of transmigratie een typisch 21ste-eeuws fenomeen is met de specifieke problemen, ervaringen en noden van de desbetreffende groep. Het antwoord zoeken ze in de migratietrajecten van deze migranten, hun ervaringen met het leven van alledag in België, hun transnationale en lokale netwerken, hun zoekstrategieën naar informatie en hulp en de rol van de formele hulpverlening in België.

Na de inleiding volgen zeven hoofdstukken, die weer onderverdeeld zijn in thema's en subthema's. Voordeel van deze opzet is dat lezers die op zoek zijn naar specifieke informatie bijvoorbeeld over de netwerken van migranten dit eenvoudig zullen vinden ondanks het ontbreken van een index.

In de eerste twee hoofdstukken geven de auteurs uitleg over de evolutie van transmigratie. Zij stellen dat transmigratie het beste begrepen kan worden tegen de achtergrond van superdiversiteit. De auteurs definiëren transmigratie zeer breed: in hun ogen gaat het om meervoudige en mobiele migratie, binnen en over landsgrenzen. Kenmerken van deze vorm van migratie zijn tijdelijkheid, mobiliteit en transnationaliteit. Met deze definitie proberen de auteurs een complex verschijnsel te vangen en te karakteriseren. Transmigratie heeft betrekking op een groeiend aantal migranten dat op weg is naar een definitieve migratiebestemming, maar van tevoren niet weet waar, wanneer en hoelang ze onderweg zullen blijven. Dirk Geldof zegt daarover op zijn website (http://www.dirkgeldof.be/transmigratie_hulp_verlenen_in_een_werld_van_superdiversiteit): *"in plaats van naar ons land te trekken om zich hier te settelen, wat algemeen wordt aangenomen, blijven migranten en vluchtelingen steeds vaker doorreizen van land tot land"*. Deze verdere migratie is niet altijd resultaat van de eigen intenties, maar van wat zich voordoet in de realiteit. De bevinding wordt geïllustreerd aan de hand van de migratiemotieven van de Ghanese. Pas nadat Nigeria in 1983 besloot een groot aantal Ghanese uit te wijzen, ontstond België als migratiebestemming. Het aantal Ghanese en Braziliaanse migranten is in 2015 gegroeid naar respectievelijk 13.000 en 14.000. Het werkelijke aantal is vermoedelijk groter, aangezien er geen rekening gehouden is met mensen zonder papieren.

Volgens de auteurs gaat het bij transmigratie om een oriëntatie op verschillende landen, te weten, het herkomstland, de vorige en huidige verblijfplaats(en) en de mogelijke toekomstbestemmingen. Het accent komt meer te liggen op tijdelijkheid dan op een definitief verblijf. Hiermee onderscheidt het zich van de klassiekere vormen van migratie, die zich kenmerken door de oriëntatie op één land.

Hoofdstuk 3 schetst de complexe migratietrajecten die migranten afleggen, hun motieven om te migreren en de hulp die ze daarbij ontvangen. Migratietrajecten leiden niet van A naar B, maar zijn eerder onvoorspelbaar. Vaak doorkruisen migranten verschillende landen voordat ze zich in België vestigen. De duur van het verblijf op de diverse locaties is verschillend, van weken tot maanden tot enkele jaren.

De auteurs illustreren meervoudige migratie en het tijdelijke karakter ervan aan de hand van een aantal cases, bijvoorbeeld van de 30-jarige Ghanees Maxwell, die naar de VS wilde, maar uiteindelijk via Zweden in België belandde.

Een ander voorbeeld gaat over "pendelmigratie", waarbij inwoners van andere Europese landen naar België migreren. Op het eerste oog lijkt deze vorm van migratie minder complex dan die van Maxwell, maar bij pendelmigratie is vaak ook een partner betrokken die elders woont. Het pendelen is voornamelijk een juridisch-administratieve noodzaak, om bijvoorbeeld de overkomst van partner en/ of kinderen mogelijk te maken, of om familie te bezoeken zoals in het geval van de Roemeense, Bulgaarse en Poolse werknemers.

Het vierde hoofdstuk besteedt aandacht aan armoede en sociale uitsluiting. Voor de auteurs zijn dit belangrijke gevolgen van het leven als transmigrant. De zoektocht naar werk en huisvesting verloopt vaak moeizaam, mede als gevolg van ontbrekende verblijfsdocumenten, de taalbarrière, de vijandige houding van de samenleving, gebrekkige (lokale) vaardigheden en gebrekkige kennis van (grond)rechten. Als gevolg hiervan zijn migranten kwetsbaar voor uitbuiting en sociale isolatie. De mate van kwetsbaarheid hangt in feite af van het eigen netwerk, de lokale taalbeheersing en/ of de status van het verblijfsdocument. Hoe meer deze zaken aanwezig zijn, hoe meer ze een buffer vormen tegen het verdriet om afwezige gezinsleden die (noodzakelijkerwijs) in een ander land vertoeven en hoe minder complex de zoektocht naar huisvesting verloopt.

Hoofdstuk 5 borduurt voort op het belang van sociale netwerken, in materieel en financieel opzicht, maar ook als middel tot kennis en informatie over de nieuwe omgeving. De auteurs

BOOKS

maken onderscheid tussen informatieve, materiele en emotionele steun. Om het onderscheid met de netwerken van klassieke migranten te maken, benadrukken de auteurs de vele soorten netwerken op de vestigingsplekken. Elke locatie zorgt voor een andere dynamiek bij de opbouw van deze netwerken. De auteurs zien ook een ander belangrijk onderscheid met klassieke migratie. Dat zit volgens hen in het belang van transnationale netwerken, bijvoorbeeld als lokale netwerken nog niet goed zijn gebouwd. Te denken valt aan ouders, vrienden en familieleden in het herkomstland of andere landen. Deze netwerken zijn belangrijk in het kader van *remittances* en emotionele steun en worden gekoesterd met behulp van – als het mogelijk is – familiebezoeken over en weer al dan niet gecombineerd met moderne communicatiemiddelen.

In hoofdstuk 6 focussen de auteurs op de intensiteit van transnationale contacten, die zoals ze aangeven, onlosmakelijk deel uitmaken van het leven van transmigranten. Deze netwerken kunnen “verlichting” geven, toegang verschaffen tot onderdak en voedsel, advies en contacten. Uit de verhalen wordt duidelijk dat migranten op diverse manieren contact leggen met de lokale etnische gemeenschap. Soms gaan ze actief op zoek, zoals de Ghanezen in het onderzoek voor wie de kerk een belangrijke vindplaats is. In andere gevallen verlopen de eerste contacten met de etnische gemeenschap toevallig, in de winkel of op straat. Ook maakt het gebrek aan solidariteit en steun binnen de eigen etnische gemeenschap het lastig om op elkaar terug te vallen.

In het zevende hoofdstuk beschrijven de onderzoekers dat migranten niet altijd de weg weten te vinden naar formele hulpverlening. Uit mijn eigen onderzoek naar ongedocumenteerden in Nederland komt naar voren dat zogenaamde *gatekeepers* de *linking pin* vormen tussen migranten en hulpverlening. Deze gatekeepers zijn vaak kerkelijke organisaties, zelforganisaties en kenniscentra voor mensen en organisaties die hulp bieden aan desbetreffende migranten. Volgens de auteurs van Transmigratie vormt dit juist een uitdaging voor hulpverleners, namelijk dat ze nieuwe samenwerkingsvormen aangaan met (organisaties van en voor) transmigranten. Dat kan echter alleen, zeggen de auteurs, als er inzicht is in de “complexere en *grensoverschrijdende leefwereld van hun cliënten*” (p. 174). Migrant of maatschappelijk kwetsbare echter zijn vaak wantrouwig naar hulpverleners. Omgekeerd zijn niet alle hulpverleners gediend van een divers-sensitieve en empowerende werkbenadering (Van Robaey, 2016).

Wat zijn de conclusies van de auteurs? Transmigratie is niet enkelvoudig, maar meervoudig. Veel migranten blijven mobiel en leggen een traject af binnen en tussen meerdere (tijdelijke) landen van verblijf. Het concept kent verschillende vormen: circulaire migratie, pendelmigratie, meervoudige migratie en mobiele migratie, alle gekenmerkt door tijdelijkheid, een flexibiliteit

die aansluit bij de leefomstandigheden. Een tweede conclusie is dat transmigranten een netwerk hebben dat tot over de grenzen van het huishouden en het bestemmingsland heen reikt, een netwerk dat hen in staat stelt om op adem te komen en in verbinding te blijven, enerzijds met familie- of gezinsleden, maar ook om elementaire behoeften zoals onderdak, voedsel, werk of advies en informatie te vervullen. Een derde conclusie is dat de veranderende doelgroep een uitdaging vormt voor het sociaal werk.

De waardevolle toevoeging van de auteurs aan het debat over migratie is dat ze inzicht bieden in de mogelijkheden waarvan migranten zich bedienen om met het thuisfront of familie elders contact te houden. Migranten hebben altijd al contact gehouden met hun land van herkomst. Transnationale activiteiten zijn dus geen nieuw fenomeen. De recente ontwikkelingen op het vlak van technologie en communicatie vergemakkelijken deze activiteiten echter wel. Daar bovenop laten de auteurs heel goed zien welke complexe migratietrajecten migranten afleggen en waarbij de besluiten om te settelen steeds per migratiebestemming worden genomen. Dat maakt dat het verblijf op een bestemming variabel is, soms kort kan duren, maar het kan ook jaren in beslag nemen.

Een kritiekpunt is dat het concept transmigratie met de aangebrachte nuanceringen lastig te vatten is. Veel van de kenmerken die de auteurs toekennen aan transmigratie zijn ook te vinden bij "klassieke" migranten. Dit is een reden waarom migratieonderzoekers zich afvragen in hoeverre het bij transmigratie gaat om oude wijn in nieuwe zakken? Een bijkomende vraag is in hoeverre de auteurs expats en consultants, die steeds met tussenpozen werkzaam zijn voor internationale bedrijven, ook tot transmigranten rekenen. Tenslotte zijn de effecten van migratie op gezinnen nauwelijks in beeld. Uit ander onderzoek (Kalverboer & Zijlstra, 2006; Kromhout, Reijers van Buuren, Kloppenburg, Van Doorn, & Van Os, 2014; Mazzucato, 2013) blijkt dat kinderen die lijden als gevolg van migratie van hun ouders, ontwikkelingsgerelateerde problemen vertonen. Daarnaast kunnen volwassen migranten te maken krijgen met psychische en lichamelijke stress als het welzijn van achtergelaten kinderen daalt. Met name door deze stress kunnen migranten niet volledig participeren in de samenleving in het vestigingsland. Conclusie: de gevolgen van superdiversiteit geven ook na dit boek genoeg aanleiding voor verder onderzoek.

REFERENTIES

Kalverboer, M., & Zijlstra, A. (2006). *De schade die kinderen oplopen als zij na langdurig verblijf in Nederland gedwongen worden uitgezet*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

BOOKS

- Kromhout, M., Reijersen van Buuren, A., Kloppenburg, R., Van Doorn, L., & Van Os, C. (2014). *Kinderen buiten beeld. Een onderzoek naar de leef- en woonsituatie van ongedocumenteerde kinderen*. Geraadpleegd op 12 juli 2019, van <https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2014/09/Rapport-Kinderen-buiten-beeld.pdf>.
- Mazzucato, V. (2013). De Keerzijde van Migratie: Gevolgen voor Kinderen die Achterblijven. *International Spectator*, 67(3), 31–37.
- Van Robaey, B. (2016). *At the heart of Complexity is Simplicity: De uitdaging van armoede en superdiversiteit voor het sociaal werk*. Proefschrift. Universiteit Antwerpen.